

Waldemar Wencel

Tadeusz Chrzanowski

**Waldemar Wencel
Tadeusz Chrzanowski**

Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Toruniu

Huragan stulecia z 2017 r. na terenie Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu

W artykule opisano skutki huraganu, który przeszedł przez Polskę w nocy z 11 na 12 sierpnia 2017 r. i dokonał ogromnych zniszczeń w lasach. Najbardziej ucierpiały nadleśnictwa Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu, blisko 40 tys. ha uszkodzonych lasów, w tym ponad 18 tys. ha zniszczonych całkowicie. Autorzy opisują ważniejsze etapy procesu usuwania skutków klęski oraz odbudowy lasów, w tym aspekty formalno-prawne, szacowanie szkód wyrządzonych przez huragan, pozyskanie surowca drzewnego, konieczność weryfikacji planów urzędzeniowych nadleśnictw kłęskowych, koncepcję odbudowy lasów. Podejmują problematykę klasycznej ochrony lasu w aspekcie ogromnej powierzchniowo klęski i zwracają uwagę na niebagatelne znaczenie komunikacji ze społeczeństwem.

Huragan stulecia

W nocy z 11 na 12 sierpnia 2017 r. przeszedł przez Polskę huragan wyrządzając ogromne szkody przyrodnicze, gospodarcze i społeczne. Silne wiatry, wiejące w porywach z prędkością ponad 150 km/godz. uszkodziły około 80 tys. ha lasów w pasie od Dolnego Śląska, przez Wielkopolskę, Kujawy aż do wybrzeża Bałtyku. Całkowitemu zniszczeniu uległy drzewostany na powierzchni 39,2 tys. ha, a miąższość powalonych i połamanych drzew wyniosła 9,8 mln m³¹. Szkody zinwentaryzowano w niemal 60 nadleśnictwach Lasów Państwowych, z których 26 uznano za kłęskowe. Nawałnica wyrządziła poważne szkody również w lasach prywatnych. To dramatyczne w skutkach wydarzenie przeszło do historii polskich lasów pod nazwą „huraganu stulecia”.

Największe szkody poczyniła nawałnica w lasach Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu, gdzie całkowitemu zniszczeniu uległy drzewostany na 18,2 tys. ha, a miąższość uszkodzonych drzew przekroczyła 5,2 mln m³ (netto), czyli około 6,5 mln m³ zasobów drewna na pniu. Do grupy nadleśnictw kłęskowych zaliczono tu 14 nadleśnictw.

Skala kataklizmu z 11 sierpnia 2017 r. nie ma precedensu w nowożytnych dziejach leśnictwa polskiego. Przed największymi wyzwaniem stanęło ówczesne kierownictwo Lasów Państwowych i niewątpliwie, ze względu na skalę zniszczeń, leśnicy regionu kujawsko-pomorskiego. Musieli w krótkim czasie podejmować niełatwe decyzje, rozwiązania, działania o dale-

¹ Stan siły wyższej o zasięgu ponadlokalnym w PGL Lasy Państwowe zaistniały w dniach 11 i 12 sierpnia 2017 r. Decyzje Dyrektora Generalnego LP, notatki oraz inne dokumenty, w: Biuletyn Informacyjny LP. Wydanie specjalne. Październik 2017. Centrum Informacyjne LP. Warszawa

kosiężnych skutkach dla lasów i środowiska przyrodniczego, dysponując stosunkowo skromnym doświadczeniem w tym zakresie.

Pośród tych trudnych zagadnień wymagających wówczas pilnego rozwiązania można wymienić: aspekty formalno-prawne klęski, szacowanie szkód wyrządzonych przez huragan, organizacja pozyskania i sprzedaży drewna, weryfikacja planów urzędzeniowych nadleśnictw klęskowych, aktualne i spodziewane zagrożenia lasu, jak również nowe, niespotykane dotąd aspekty i skutki społeczne wielkoobszarowej klęski żywiołowej na terenach leśnych.

Aspekty formalno-prawne klęski

Zniszczenia wywołane huraganem z 11 sierpnia 2017 r. i kwestie związane z ich uprzątnięciem nie zostały zakwalifikowane jako „stan klęski żywiołowej” w rozumieniu konstytucyjnym. W Decyzji nr 211 z dnia 15 sierpnia 2017 r.² Dyrektor Generalny LP określił zaistniałe zdarzenie dla Lasów Państwowych jako „stan siły wyższej o charakterze ponadlokalnym, wymagający ustalenia nadzwyczajnego postępowania”. Decyzja ta, ze zmianą wprowadzoną Decyzją nr 231 DGLP z dnia 6 września 2017 r.³ była zbiorem kluczowych wytycznych i wieloaspektową procedurą w zakresie podejmowania kolejnych działań dla nadleśniczych nadleśnictw „klęskowych” oraz dla dyrektorów regionalnych, nadzorujących te nadleśnictwa.

Na podstawie wcześniej uzyskanych informacji o przybliżonej wielkości szkód (na podstawie szacunku naziemnego) w drzewostanach (miąższość drewna w m³), dyrektor generalny wyszczególnił nadleśnictwa („zgrupowanie jednostek”, łącznie 26) dotknięte stanem siły wyższej, sankcjonując nadzwyczajne postępowanie. Decyzja dotyczyła: okresu likwidacji skutków nawałnicy, ochrony mienia, udrażniania dróg publicznych i w zarządzie LP oraz terenów pod liniami energetycznymi, postępowania dla ustalenia ilości drewna pokłęskowego, systemu zamawiania usług, aktualizacji danych do prowidzium planu finansowo-gospodarczego na 2018 r., aktualizacji planów urządzenia lasu, procedury zagospodarowania drewna klęskowego w roku 2017 i latach następnych, wzmocnienia kadrowego i sprzętowego oraz systemu finansowego związanego z usuwaniem skutków stanu siły wyższej. Załącznikami do decyzji była mapa szkód i harmonogram realizacji zadań.

Bardzo ważna z punktu widzenia właścicieli lasów nie stanowiących własności skarbu państwa była Decyzja nr 217 DGLP z dnia 24 sierpnia 2017 r. dotycząca sfinansowania z funduszu leśnego uprzątnięcia zdewastowanych drzewostanów oraz Decyzja nr 230 DGLP z dnia 6 września 2017 r. w sprawie udzielenia pomocy merytorycznej przez pracowników Lasów Państwowych wojewodom, w zakresie szacowania szkód w lasach prywatnych.

Na szczeblu Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu za bardzo ważne (oprócz decyzji i zarządzeń wynikających z Decyzji nr 211/2017 DGLP, o których dalej) i godne podkreślenia uznać należy pisemne wystąpienie Dyrektora RDLP do nadleśniczych i pracowników nadleśnictw klęskowych, z jednej strony – systematyzujące, opisujące tok oraz sposoby postępowania w aspekcie technicznym, logistycznym, zarządczym w zakresie uprzątnięcia powierzchni, z drugiej strony – motywacyjne, mobilizujące do działania i wspierające, co w tamtym czasie, z psychologicznego punktu widzenia, było bardzo istotne.

² Decyzja nr 211 z dnia 16 sierpnia 2017 r. Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych w sprawie konkretyzacji i uszczegółowienia postępowania nadzwyczajnego w związku wystąpieniem w dniu 11 i 12 sierpnia 2017 r. w PGL Państwowe stanu siły wyższej o zasięgu ponadlokalnym.

³ Decyzja nr 231 z dnia 6 września 2017 r., zmieniająca Decyzję nr 211 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych w sprawie konkretyzacji i uszczegółowienia postępowania nadzwyczajnego w związku wystąpieniem w dniu 11 i 12 sierpnia 2017 r. w PGL Lasy Państwowe stanu siły wyższej o zasięgu ponadlokalnym.

Szacowanie szkód na terenie RDLP w Toruniu

Niemal natychmiast po wystąpieniu szkód od huraganu, nadleśnictwa zostały zobligowane do ich oszacowania. Brak możliwości dotarcia do wnętrza zniszczonych kompleksów leśnych oraz niebezpieczeństwo poruszania się pośród zwałowisk drzew sprawiła, że szacunki przygotowane przez nadleśnictwa dały raczej pogląd na rozmiar klęski, a nie precyzyjne dane, na których można byłoby oprzeć dalsze planowanie. W takiej sytuacji Dyrektor RDLP w Toruniu podjął decyzję o zleceniu dla 10 nadleśnictw (Czersk, Przymuszewo, Różanna, Runowo, Rytel, Solec Kujawski, Szubin, Tuchola, Woźniewo i Zambrze – łącznie ponad 2,5 tys. km² powierzchni) wykonania mapy fotograficznej (ortofotomapy) wraz z oceną powierzchni zredukowanej i zasięgu uszkodzeń oraz miąższości drewna do pozyskania w ramach cięć sanitarnych. Zlecenie zostało złożone eksperckiej firmie z branży geoinformatycznej SmallGIS z Krakowa dysponującej ultralekkimi samolotami wyposażonym m.in. w kamery optyczne o wysokiej rozdzielczości w różnych pasmach spektralnych.

Na podstawie analizy zwektoryzowanych zobrazowań, z wykorzystaniem opisów taksacyjnych uszkodzonych drzewostanów w poszczególnych wydzieleniach, dokonano: oszacowania miąższości uszkodzonych drzew z podziałem na gatunki i grupy sortymentowe, podziału uszkodzeń według ich typu (wywroty, złomy, drzewa wysmagane), miąższości drzew nieuszkodzonych, stopnia uszkodzenia drzewostanów w wydzieleniach. Za drzewostany uszkodzone uznano takie, w których nastąpiło zniszczenie od 5% miąższości wierz, bez względu na charakter uszkodzeń (powierzchniowe, grupowe, jednostkowe). Wysoka rozdzielczość przestrzenna zobrazowań pozwoliła na dokładne określenie granic powierzchni uszkodzonych. Wykonane ortofotomapy wykorzystane zostały w późniejszym czasie do sporządzania planów lub aneksów do planów urządzenia lasu, a także do opracowania koncepcji odnowienia powierzchni pokłeskowych.

Pozyskanie, odbiórka i sprzedaż drewna

Określone w Decyzji nr 211, uszczegółowione przez dyrektora RDLP w Toruniu, priorytety w usuwaniu skutków klęski, że prace przy pozyskaniu drewna rozpoczęły się od udrażniania dróg publicznych, dróg wewnętrznych, linii energetycznych, linii podziału powierzchniowego, a nabór powierzchni klęskowych – od drzewostanów z najcenniejszym surowcem, położonych bezpośrednio przy drogach publicznych, z zalegającym drewnem na gruntach prywatnych, a z pozostałych powierzchni, kolejno do tych z surowcem najmniej wartościowym, co w praktyce przełożyło się na kolejność wymuszoną dostępnością wywozu. W decyzji dyrektor generalny określił czas zakończenia uprzątkowania drewna na koniec 2018 r., a dla nadleśnictw Rytel i Runowo na połowę 2019 r., który ostatecznie na wniosek nadleśniczych został przedłużony – dla Żołędowa do 31 stycznia 2019 r., Gołębek i Tucholi do 30 czerwca 2019 r. oraz dla Czerska, Rytla, Runowa i Szubina do końca 2019 r.

We wszystkich nadleśnictwach klęskowych pomniejszono pozyskanie na pozycjach planowych, o wielkość wynikającą z oszacowania szkód, jeżeli miąższość drewna do pozyskania była mniejsza niż pozostająca do wykonania, lub całkowicie wstrzymano, gdy ją przewyższała.

W pierwszej kolejności zaproponowano wykonawstwo prac zakładom usług leśnych, które miały podpisane umowy z nadleśnictwami, podpisując aneksy lub zmieniając na wielkość pozyskania zadeklarowaną przez usługodawców. W drugiej kolejności przypisano pulę drewna dla zestawów maszyn (harwesterów) oddelegowanych z innych jednostek LP. Pozostałą miąższość drewna, ustaloną do pozyskania do końca 2017 r. przez dyrektora dla poszczególnych nadleśnictw, przeznaczono dla innych zgłaszających się podmiotów, przy czym wszystkie zamówienia dla podmiotów zewnętrznych zostały – za zgodą Prezesa Urzędu Zamówień Publicznych – udzielone w trybie „z wolnej ręki” (w kolejnych latach w trybie „przetargu nieograniczonego”).

Łącznie w latach 2017–2019 pozyskano 5218,5 tys. m³ grubizny, w tym 1588,4 tys. m³ drewna wielkowymiarowego (30,4%) i 3636,1 tys. m³ drewna średniowymiarowego (69,6%). Nadle-

śnictwami o największym pozyskaniu były: Ryteł – ponad 1.524 tys. m³, Czersk – 753 tys. m³, Szubin – 655,6 tys. m³ i Runowo – 615,7 tys. m³. W ramach oczyszczania powierzchni z pozostałości pozrębowych do końca 2019 r. (uprzątanie trwa nadal) nadleśnictwa pozyskały ponad 259,4 tys. m³ surowca małowymiarowego na zrebki energetyczne: Czersk – 51,3 tys. m³, Ryteł – 47,4 tys. m³, Szubin 41,1 tys. m³, Runowo – 40,3 tys. m³.

Przy usuwaniu skutków klęski w nadleśnictwach RDLP w Toruniu zatrudniono ponad 150 Zakładów Usług Leśnych z Polski, ale również z krajów ościennych: Niemiec, Litwy, Estonii, Czech, Finlandii. Przy pozyskaniu i zrywce drewna pracowały maszyny wielooperacyjne. W szczytowym okresie prac w latach 2018–2019 były to 154 zestawy maszyn wielooperacyjnych harwester plus forwarder, a ponadto blisko 200 ciągników i przyczep samozaladowczych i ponad dwustu drwali operujących pilarkami spalinowymi.

Nie wszystko drewno uszkodzone przez huragan zostało pozyskane do końca 2019 r. Część pozostała na gruncie, na powierzchniach przeznaczonych do naturalnej sukcesji. Nie pozyskiwano także drzew uszkodzonych w drzewostanach pojedynczo lub grupowo. Będą one pozyskane w ramach trzebieży lub pozostawione do naturalnego rozkładu. Dzieje się również tak, że na już wykonanych pozycjach wydzielają się drzewa opanowane przez szkodniki wtórne, a inne łamią się lub wyrzucają pod wpływem podmuchów wiatru, co wymaga bieżącego wykonywania cięć sanitarnych.

Należy odnotować, że surowiec pokłeskowy był aktywnie reklamowany przez odbiorców. Na przykład Nadleśnictwo Ryteł w 2018 r. rozpatrzyło 350 reklamacji na drewno o łącznej miąższości 15,5 tys. m³, przy sprzedaży ogółem na poziomie 950 tys. m³. Zasadniczo w niewielki sposób wpłynęło to na udziały drewna o przeklasyfikowanej jakości (1,8% w stosunku do pozyskania w 2018 r.) i na jego cenę, obrazuje natomiast skalę zaangażowania pracowników oddelegowanych do rozpatrywania reklamacji.

Wobec niezwykle intensywnie prowadzonych prac uprzatających skutki nawałnicy, których miarą była konieczność przychodowania miesięcznie kilkudziesięciu tysięcy metrów sześciennych wyrobionego drewna stosowego, wystąpiła pilna potrzeba przyspieszenia jego odbiórki. Wychodząc naprzeciw tej potrzebie dyrektor generalny rekomendował skorzystanie z fotooptycznej metody pomiaru drewna mierzonego w stosach (drewno średniowymiarowe i wielkowymiarowe kładowane), oferowanej przez duńską firmę Dralle. Ostatecznie, Ośrodek Rozwojowo-Wdrożeniowy LP w Bedoniu podpisał umowę na wydzierżawienie dwóch mobilnych jednostek do pomiaru drewna w stosach wraz ze specjalistycznym oprogramowaniem sScale, z przeznaczeniem dla nadleśnictw Czersk i Ryteł.

Fotooptyczna metoda pomiaru drewna jest niezwykle wydajna, niezależna od pogody oraz pory dnia i precyzyjna, przy zachowaniu standardów ustawiania stosów. Dzięki niej otrzymywano raporty z pomiaru, zawierające numer stosu, jego obraz, położenie (wyświetlane na mapie numerycznej), wyniki pomiaru objętości oraz miąższości z podziałem na grupy wymiarowe średnic, w połączeniu z dostosowywanymi usługami śledzenia drewna i baz danych rozliczeniowych. Z pomocy tego systemu odbiórki nadleśnictwa korzystały od listopada 2017 r. do końca 2018 r., odbierając w Nadleśnictwie Ryteł około 470 tys. m³ drewna (świadcząc dodatkowo usługi dwóm innym nadleśnictwom kłeskowym), a w nadleśnictwie Czersk ok. 413 tys. m³ (5,4 tys. stosów).

Ważną decyzją, z organizacyjnego punktu widzenia, było wprowadzenie uproszczonych zasad przychodu i rozchodu drewna, a następnie wydanie Zarządzeń DGLP nr 24 i 25 z dnia 12 kwietnia 2018 r. w sprawie wprowadzenia tymczasowych (na czas uprzatania drewna pokłeskowego) warunków technicznych na drewno wielkowymiarowe kładowane iglaste i liściaste oraz zasad ich odbiórki⁴.

⁴ Zarządzenie nr 24 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 12 kwietnia 2018 r. w sprawie wprowadzenia tymczasowych warunków technicznych na drewno iglaste kładowane (WK) pozyskiwane na terenach pokłeskowych, mierzone w stosach łączonych

Proces uprzętań powierzchni nie kończył się na pozyskaniu drewna przemysłowego i opałowego. Wyzwaniem stało się zagospodarowanie pozostałości po zrębach – gałęzi, odciętych części potrzaskanych strzał, karp po wywrotach – potęgowane wzrastającym zagrożeniem pożarowym zdewastowanych przez nawałnicę lasów i świadomością braku możliwości zagospodarowania tego drewna przez miejscową ludność w ramach samowyrobów. Dyrektor generalny mając powyższe na uwadze wydał Zarządzenia nr 23 z dnia 12 kwietnia 2018 r. w sprawie wprowadzenia warunków technicznych na pozostałości drzewne, co wraz z rozwijającą się koniunkturą na odnawialny surowiec energetyczny, umożliwiło i umożliwi nadal sprawne uprzętań powierzchni zrębów sanitarnych (wykonanie bez kosztów części zabiegów agrotechnicznych).

Użycie w temacie Decyzji nr 211 DGLP z 2017 r. określeń: „stan siły wyższej o zasięgu ponadlokalnym” skierowało nadleśnictwa kłęskowe do właściwej dla tej sytuacji procedury sprzedaży drewna, określonej w Zarządzeniu nr 46 DGLP z 26 października 2016 r. dla „rynku niespodziewanie zaburzonego w stopniu wyczerpującym stan siły wyższej o genezie naturalnej, zasięgu ponadregionalnym”. Wprowadzenie nadzwyczajnej procedury sprzedaży drewna kłęskowego spowodowało znaczne zwiększenie liczby nabywców i otwarcie dla rynku zagranicznego. Postanowiono równocześnie, że w nadleśnictwach niekłęskowych RDLP w Toruniu realizacja planu pozyskania (2017 r.), a tym samym umów z odbiorcami drewna, nie ulegnie zmianie, natomiast w roku 2018 zmniejszony zostanie nabór powierzchni użytkowania rębego, a więc zmniejszona podaż drewna wielkowymiarowego, aby zwiększyć zainteresowanie odbiorców drewnem z terenów pokłęskowych.

Weryfikacja planów urzędniowych nadleśnictw kłęskowych

Konieczność zwiększenia rozmiaru pozyskania drewna ponad wielkość określoną w planach urządzenia lasu spowodowała zaistnienie obowiązku wynikającego z Art. 23 Ustawy o lasach, to jest potrzebę wprowadzenia zmian (aktualizacji) w obowiązujących planach urządzenia lasu (PUL) w niektórych nadleśnictwach kłęskowych. Niemal każde z tych nadleśnictw prowadziło gospodarkę leśną na innym etapie realizacji PUL, różne też (pod względem charakteru, miejsca i wielkości) zaistniały szkody w zarządzanych lasach. Zaszła więc konieczność przeanalizowania sytuacji i podjęcia decyzji, jakie przedsięwziąć kroki w zakresie uaktualnienia tych wiążących dla prowadzenia gospodarki leśnej w nadleśnictwach dokumentów. Przyjęta koncepcja zakładała:

- 1) wystąpienie do ministra właściwego ds. środowiska o skrócenie obowiązujących PUL z jednoczesnym sporządzeniem do nich aneksów,
- 2) sporządzenie aneksów do obowiązujących PUL,
- 3) pozostawienie planów (w nadleśnictwach o niewielkich masowo uszkodzeniach drzewostanów) w obowiązującym stanie.

Ostatecznie, w dwóch nadleśnictwach: Ryteł (0,5 roku obowiązywania planu) i Runowo (2,5 roku obowiązywania planu) za zgodą ministra właściwego ds. środowiska, skrócono ważność istniejących planów urządzenia lasu do końca 2019 r. sporządzając do nich aneksy, które objęły lata 2017–2019, jednocześnie zlecając wykonanie nowych PUL na lata 2020–2029.

W trzech nadleśnictwach: Bydgoszcz, Lutówko i Różanna nie wprowadzono zmian, a w pozostałych dziewięciu wprowadzono aneksy do planów. W nadleśnictwach, gdzie nie wprowadzono zmian, wielkość pozyskania drewna zostanie skorygowana w ramach obowiązującego etatu, przez zaniechanie użytkowania na powierzchniach planowych (kompensacja), w ramach obowiązku zarządczego ciężącego na nadleśniczych.

Zarządzenie nr 25 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 12 kwietnia 2018 r. w sprawie wprowadzenia tymczasowych warunków technicznych na drewno liściaste kładowane (WK) pozyskiwane na terenach pokłęskowych

Koncepcja odbudowy zniszczonych lasów

Na podstawie analizy ortofotomapy, oraz inwentaryzacji naziemnej w nadleśnictwach dla których jej nie wykonano, całkowita powierzchnia do odnowienia oszacowana została na 18,2 tys. ha. Taki rozmiar zadań do wykonania w ustawowym terminie 5 lat, a więc najpóźniej do 2024 r., stał się dla nadleśnictw kłeskowych poważnym wyzwaniem. Jego najwięksi udziałowcy musieli zmierzyć się z powierzchnią odnowień rzędu 1000 ha/rok – w Nadleśnictwie Ryteł, 640 ha/rok – w Nadleśnictwie Czersk, 400 tys. ha / rok – w nadleśnictwach Przymuszewo, Runowo i Szubin.

W grudniu 2017 r. dyrektor RDLP w Toruniu powołał „Zespół roboczy do opracowania koncepcji odnowienia powierzchni leśnych wylesionych w wyniku nawałnicy z 11 i 12 sierpnia 2017 r.”, w którego skład weszło pięciu pracowników rdLP oraz przedstawiciele 14 nadleśnictw kłeskowych. Zadaniem Zespołu było określenie ilości sadzonek poszczególnych gatunków niezbędnych do odnowienia powierzchni kłeskowej oraz sporządzenie w makroskali projektu odnowień, którego elementami będą: strefy ekotonowe, ogniska biocenotyczne, pasy biologiczne, uprawy pochodne, powierzchnie do zainicjowania odnowienia naturalnego i pozostawione do naturalnej sukcesji. Do opracowania koncepcji posłużyły ortofotomapy, na bazie których stworzono warstwy z zaznaczonymi granicami powierzchni (teoretycznymi, przed wykonaniem cięć sanitarnych) do odnowienia, które następnie „nałożono” na mapy siedlisk. Za pomocą oprogramowania QGIS, każdej powierzchni (poligonowi), której nadano kategorię: zrąb, luka, podsadzenie – przypisano typ siedliskowy lasu, adres leśny oraz określono jej wielkość. Dla tak stworzonych „tymczasowo” wydzieleni określono typy siedliskowe lasu i odpowiadające im docelowe składy gatunkowe.

Następnie, wykorzystując program Excel, do którego wprowadzono powyższe dane, za pomocą formuł uwzględniających normy sadzenia poszczególnych gatunków, wyliczono zapotrzebowanie na sadzonki. Zaprojektowane w makroskali strefy ekotonowe, pasy biologiczne (przeciwpożarowe), ogniska biocenotyczne miały przypisane swoiste składy gatunkowe i dla nich wykonano obliczenia odrębnie. Wyliczono, że do odnowienia 18,2 tys. ha terenów pokłeskowych RDLP w Toruniu należy przygotować 137 mln sadzonek, głównie sosny, a w dalszej kolejności dębów, buka, brzozy, modrzewia, świerka i kilkunastu innych gatunków drzew oraz kilkunastu gatunków krzewów.

Uzyskane dane stały się podstawą do planowania produkcji szkółkarskiej, nie tylko w nadleśnictwach kłeskowych, ale także w wybranych szkółkach innych nadleśnictw. Na potrzeby zwielokrotnionych zadań odnowieniowych rozbudowano także szkółkę kontenerową w Nadleśnictwie Dobrzejewice zwiększając jej możliwości produkcyjne z 3 do 6 mln szt./rok (do 7 mln szt. So), a przygotowanie sadzonek z zakrytym systemem korzeniowym wydłużyło znacząco okres odnowień.

Odnowienia na dużą skalę ruszyły już w 2018 r. i odbywały się równolegle do intensywnych prac związanych z pozyskaniem i sprzedażą drewna z terenów kłeskowych. Na koniec 2018 r. zaawansowanie odnowień wynosiło 6,8% (1,2 tys. ha), na koniec 2019 r. – 37,1% (6,8 tys. ha), na koniec 2020 r. – 63,6% (11,5 tys. ha), w połowie 2021 r. – 76,9% (13,9 tys. ha). Do odnowienia pozostało jeszcze 4,3 tys. ha otwartych powierzchni, ale nadchodzi czas wykonywania poprawek w nowo zakładanych uprawach, uzupełnień w uszkodzonych młodnikach, dolesień luk i podsadzeń w silnie przerzedzonych, starszych drzewostanach. Rozmiar tych zabiegów trudny jest w obecnej chwili do precyzyjnego oszacowania.

W połowie czerwca 2018 r. Dyrektor RDLP w Toruniu utworzył, za zgodą dyrektora generalnego, stanowisko pełnomocnika dyrektora ds. zagospodarowania terenów kłeskowych, którego zadaniem była i jest wszechstronna pomoc nadleśnictwom kłeskowym, ich merytoryczne i organizacyjne wsparcie, konsultacje w sprawach trudnych, bieżące śledzenie postępów w zagospodarowaniu powierzchni, sygnalizowanie problemów do rozwiązania na szczeblu regionalnej dyrekcji, organizacja tematycznych szkoleń, narad, konferencji itp.

Również w czerwcu 2018 r. dyrektor RDLP w Toruniu powołał Zespół konsultacyjny ds. zagospodarowania terenów kłęskowych, w którego skład weszli pracownicy dyrekcji regionalnej (naczelnicy wydziałów i specjaliści) – 6 osób, przedstawiciele nadleśnictw kłęskowych różnych szczebli zarządzania (leśniczowie, pracownicy techniczni, inżynierowie nadzoru, zastępcy nadleśniczych) – 9 osób, przedstawiciele środowisk naukowych z Bydgoszczy, Torunia i Poznania – 7 osób, regionalny konserwator przyrody w Gdańsku, kierownik oddziału Pomorskiego Zespołu Parków Krajobrazowych – Zaborskiego Parku Krajobrazowego oraz przedstawiciel Urzędu Miasta w Chojnicach, razem 25 osób. Ponadto na cztery, dwudniowe robocze zespoły zaproszeni zostali pracownicy Instytutu Badawczego Leśnictwa, wydziałów leśnych SGGW w Warszawie i Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, dyrektor Parku Narodowego „Bory Tucholskie”, przedstawiciele Kujawsko-Pomorskiego Urzędu Marszałkowskiego w Toruniu, przedstawiciele Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych i Zespołu Ochrony Lasu w Gdańsku, a także leśnicy z nadleśnictw kłęskowych z RDLP w Poznaniu, Gdańsku i Białymstoku. Przedmiotem konsultacji były sposoby postępowania hodowlanego, zagadnienia z zakresu ochrony lasu, przeciwpożarowej oraz ochrony przyrody i kształtowania krajobrazu, problemy gospodarki łowieckiej, tematyka udostępniania lasu i komunikacji społecznej, jak również zarządzanie kadrami w sytuacjach kryzysowych.

Efektem pracy zespołu było bieżące reagowanie na problemy pojawiające się w nadleśnictwach, wnioskowanie do dyrektora regionalnego o podejmowanie niezbędnych, pilnych inicjatyw oraz opracowanie, przygotowanie i wdrożenie „Wytocznych kompleksowego, ekosystemowego zagospodarowania terenów kłęskowych”. Dokument w ważnych, nie cierpiących zwłoki kwestiach był wdrażany etapowo, jako opracowanie całościowe, zatwierdzony został w połowie 2019 r. „Wytoczne” są przede wszystkim zbiorem zasad, kierunków i sposobów prowadzenia zagospodarowania terenów kłęskowych, wskazują także niekonwencjonalne, rzadko wykorzystywane, choć w praktyce gospodarki leśnej znane metody i sposoby działania. Są też próbą holistycznego, wieloaspektowego podejścia do kwestii zagospodarowania powierzchni o takim zakresie.

Ochrona lasu i ochrona przyrody na terenach kłęskowych

Zadania ochroniarskie w pierwszym etapie zagospodarowania terenów kłęskowych, czyli etapu uprzątnięcia drewna, dotyczyły głównie ochrony przeciwpożarowej i ochrony mienia. Pierwsze z zadań realizowane było przede wszystkim przez systematyczne udrażnianie dojazdów pożarowych i ich bieżące remontowanie, przywracanie sprawności punktom czerpania wody, wzmocnienie oraz zintensyfikowanie patrołowania terenów, w tym samolotowego, a także poprzez wprowadzenie przez nadleśniczych, okresowego zakazu wstępu do lasu.

Nazajutrz po przejściu nawałnicy na terenie RDLP w Toruniu zakaz objął 148 tys. ha (32% powierzchni Dyrekcji LP w Toruniu). Następnie, sukcesywnie, w miarę postępu prac uprzątkujących był on pomniejszany i po dwóch latach (w sierpniu 2019 r.) dotyczył już tylko niespełna 15 tys. ha lasów (3% powierzchni lasów RDLP w Toruniu). Znacząca rola w ochronie p.poż. oraz ochronie mienia przypadła Straży Leśnej, której funkcjonariusze z posterunków poszczególnych nadleśnictw RDLP w Toruniu, pełnili całodobowe dyżury na terenach kłęskowych.

Wraz z rozpoczęciem procesu odnawiania porządkowanych sukcesywnie powierzchni na plan pierwszy wysunęła się ochrona zakładanych upraw leśnych oraz pozostających na gruncie drzewostanów przed czynnikami biotycznym. W Borach Tucholskich, gdzie głównym gatunkiem przywracanym na powierzchnie kłęskowe – ze względu na strukturę troficzną siedlisk – jest sosna zwyczajna, obawy dotyczyły zagrożenia ze strony szeliniaka sosnowca oraz gatunków towarzyszących. W przypadku przerzedzonych drzewostanów, ocalałych grup, kęp i różnej wielkości „firanek” drzew na powierzchniach otwartych, których osłabienie w wyniku huraganu trudno było ocenić, spodziewano się masowego pojawu szkodników wtórnych, głównie przypłaszczka granatka. Na szczęście, zarówno jedne, jak i drugie obawy nie znalazły, przynajmniej dotychczas, potwierdzenia w rzeczywistości.

Kolejnym zagrożeniem, są szkody ze strony jeleniowatych i dotyczą one upraw we wszystkich nadleśnictwach kłęskowych. Istotnym, i dyskutowanym problemem jest ochrona nowozakładanych upraw z zastosowaniem grodzień. Na jaką skalę je stosować, jakie będą koszty w różnych wariantach, czy stać na nie nadleśnictwa? Następnie, jak długo grodzienia utrzymywać, jak zapewnić sprawność ich funkcjonowania, itd.? Te i inne pytania są nadal otwarte, a podejście kierownictw nadleśnictw jest w tej kwestii zróżnicowane.

Huragan spowodował duże straty na obszarach chronionych. Zaistniałe szkody dotyczyły głównie obszarów NATURA 2000, rezerwatów, a wśród indywidualnych form ochrony przyrody: stref ochrony (w ramach ochrony gatunkowej) i pomników przyrody. Głównym kierunkiem działań nadleśnictw było w pierwszej kolejności ustalenie rozmiaru szkód, a następnie skonsultowanie, z właściwymi terytorialnie dyrekcjami ochrony środowiska, ścieżek postępowania.

Konsultacje prowadzone były także w procesie prowadzonych prac urzędniowych. Dotyczyły przede wszystkim zakresu uprzątnięcia powierzchni ze zniszczeń powstałych w wyniku nawałnicy, a następnie metod ich odnawiania przy zachowaniu dbałości o cel ochrony, w takich obiektach, jak: rezerwat „Dolina Rzeki Brdy”, „Bagna nad Stążką” i „Wąwelnio”. Konsultowano również kwestię pozostawienia nieuprzątniętego otoczenia (strefy buforowej) i fragmentów drzewostanów wokół i w sąsiedztwie torfowiskowego rezerwatu „Mętne”. Ważnym zadaniem nadleśnictw było odpowiednio szybkie zareagowanie w sprawie chronionych obiektów oraz wypracowanie wspólnego stanowiska dotyczącego procedury postępowania.

Komunikacja ze społeczeństwem

Skutki przejścia nawałnicy w kujawsko-pomorskie były przerażające. Tysiące hektarów powalonych, połamanych drzew, w tym również te najwyższej jakości hodowlanej, w tym wyłącznie drzewostany nasienne w Borach Tucholskich i dębowe na terenie Krajny. Mieszkańcy gmin borowiackich w okolicach Rytle, Czerska i Brus, w tym rodziny leśników i innych osób związanych z lasem, żyjący „od zawsze” pośród rozległego kompleksu leśnego, nazajutrz po przejściu huraganu znaleźli się w nowej rzeczywistości, ogromnych otwartych przestrzeni wypełnionych cmentarzyskiem setek tysięcy drzew.

Pierwszą reakcją lokalnego społeczeństwa na zaistniałą tragedię była wielka bezinteresowność w niesieniu pomocy bliskim, sąsiadom i wszystkim poszkodowanym, wielka solidarność i poświęcenie. Na pierwszej linii frontu, obok strażaków a często jeszcze przed nimi, stanęli leśnicy i pracownicy zakładów usług leśnych udrażniający szlaki komunikacyjne i niosący pomoc poszkodowanym.

Bory Tucholskie to prawdziwe zagłębienie dla amatorów grzybobrania oraz miłośników rekreacji i wypoczynku na łonie leśnej natury. Stąd brała się ogromna presja, zarówno ze strony lokalnej społeczności, jak i turystów na jak najszybsze zniesienie zakazów wstępu do lasu, chociaż w wielu miejscach, po przejściu nawałnicy, lasu po prostu nie było.

Taką sytuację w specyficzny sposób wykorzystali leśnicy oferując turystykę „kłęskową”. W samym centrum cyklonu w Nadleśnictwie Ryteł, odpowiadając na społeczne zapotrzebowanie i zainteresowanie, leśnicy prowadzili np. akcję edukacyjną pod hasłem „Przez serce kłęski” oprowadzając grupy zainteresowanych po terenach zniszczonych przez nawałnicę. Już w 2018 r. na wzniesieniu, tuż przy drodze krajowej nr 22, gdzie huragan zmiotł drzewostan nasienny, leśnicy posadobili wieżę widokową z tablicami edukacyjnymi na temat huraganu stulecia. Miejsce to jest odwiedzane przez różnorodne grupy wycieczkowe, turystyczne, rodzinne i indywidualnych turystów przemierzających się drogą nr 22 w kierunku Trójmiasta.

Jednak inicjatywą i działaniem bez precedensu była akcja sadzenia lasów społecznych na terenach pokłęskowych. Najbardziej spektakularnym wydarzeniem było sadzenie lasu na terenie

Nadleśnictwa Ryteł, w dniach 26 i 27 kwietnia 2019 r. z udziałem Prezydenta RP Andrzeja Dudy oraz ponad tysiąca osób reprezentujących różne grupy społeczeństwa. Przez dwa dni akcji na 100 ha posadzono 300 tys. dębów.

Akcje sadzenia lasów społecznych na terenach pokłeskowych zyskały bardzo dużą popularność. Choć był to spory wysiłek organizacyjny, leśnicy nie odmawiali chętnym uczestnictwa w odbudowie lasów zniszczonych przez nawałnicę z 2017 r. Tylko w 2019 r. w 14 nadleśnictwach kłeskowych RDLP w Toruniu w akcji sadzenia lasów społecznych uczestniczyło ponad 11 tys. osób, które posadziły 240 ha nowych lasów. Udział w podobnej akcji w 2020 r. zadeklarowało blisko 10 tys. osób. Plany te jednak radykalnie ograniczyła pandemia Covid-19. Odnowienia powierzchni pokłeskowych były kontynuowane zgodnie z założonym planem, przez wyspecjalizowane zakłady usług leśnych.

Ważnym aspektem komunikacji ze społeczeństwem w sytuacji klęski huraganu, który zniszczył dziesiątki tysięcy hektarów lasów był i jest przekaz medialny. Same media tylko w chwili wystąpienia kataklizmu żywo interesują się wydarzeniem. W kolejnych miesiącach i latach (szczególnie rocznicach nawałnicy) zadaniem leśników było i jest informować i pozyskiwać media dla sprawy przypomnienia i informowania o aktualnej sytuacji na terenie pokłeskowym. W RDLP w Toruniu, począwszy od 2017 r., niezależnie od inicjatywy własnej mediów, w każdym roku kontraktowane są programy telewizyjne, audycje radiowe, artykuły w regionalnej prasie naświetlające problem huraganu stulecia, jego konsekwencji i etapu odbudowy zniszczonych lasów.

Zakończenie

Pomimo wspólnego mianownika, jakim jest huragan – sprawca zniszczenia drzewostanów, każde z 14 nadleśnictw kłeskowych RDLP w Toruniu musiało się zmierzyć ze specyfiką zaistniałej sytuacji na zarządzanym obszarze. Wynikała ona głównie ze stanu lasów przed nawałnicą, charakteru uszkodzeń, ich wielkości i lokalizacji, dostępności obszarów leśnych, możliwości użycia maszyn wielooperacyjnych bądź konieczności zastosowania ręcznego pozyskania, a w procesie odnawiania powierzchni: żyzności siedlisk, stopnia uprzętnięcia terenu, dostępności odpowiedniego materiału sadzeniowego, sprawności organizacyjnej usługodawców, dysponowania przez nich odpowiednimi zasobami ludzkimi oraz sprzętowymi, itp.

W artykule pominięto niektóre tematy, choć w ogólnym bilansie zagospodarowania terenów kłeskowych miały niezwykle istotne znaczenie, jak np.: budowę i naprawy dróg, współudział Lasów Państwowych w remontach dróg publicznych, pomoc LP i pracowników nadleśnictw w uprzętnianiu i odnawianiu lasów nie stanowiących własności skarbu państwa, dodatkowe zatrudnienie pracowników w nadleśnictwach i organizację pracy, aspekty psychologiczne pracy, w tym wsparcie psychoterapeutyczne. Świadczą one o złożoności problemów z jakimi przyszło się leśnikom mierzyć z chwilą przejścia nawałnicy, usuwania jej skutków i kolejnych lat wielkoobszarowej odbudowy zniszczonych lasów.

Rozmiar i złożoność przeprowadzonych dotychczas prac był możliwy dzięki skuteczności funkcjonowania organizacji, jako systemu, którą są Lasy Państwowe. Na szczególne podkreślenie zasługuje niezwykle sprawne tworzenie (na bieżąco, pod ogromną presją) procedur postępowania i podejmowanie odważnych decyzji przez ówczesnego dyrektora generalnego i kierownictwo RDLP w Toruniu. Z kolei kreatywność i zaangażowanie pracowników poszczególnych nadleśnictw kłeskowych, identyfikujących się z realizowanymi celami, dysponujących przy tym nowoczesnymi narzędziami pracy, przełożyły się na efektywność realizacji zadań. Równocześnie, istotnym i godnym uznania zjawiskiem była i jest determinacja oraz poświęcenie załóg nadleśnictw i pracujących dla nich zakładów usług leśnych, nastawionych na sprostanie wyzwaniom, które z dnia na dzień stały się ich udziałem.

Rycina 5. Uprzątnianie szkód w Nadleśnictwie Przymuszewo – widoczne stosy pozyskanego drewna

Rycina 6. Odbiórka drewna w Nadleśnictwie Zamrzenia (fot. M. Stopiński)

Stowarzyszenie
Inżynierów
i Techników
Leśnictwa
i Drzewnictwa

postępy techniki w leśnictwie 151

Kłęski żywiołowe w lasach:
skutki społeczne i ekonomiczne